

การบริหารจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในระดับตำบล ศึกษากรณีเทศบาล ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

PARTICIPATORY SOLID WASTE MANAGEMENT AT THE SUBDISTRICT LEVEL, A CASE STUDY OF BAN PHO SUBDISTRICT MUNICIPALITY, MUEANG DISTRICT, NAKHON RATCHASIMA PROVINCE

นิติกานต์ สนสน้อย, อุบลวรรณ เลิศนวก, บุญชนัดธา สุขเสมอ, นวภัทร โตสุวรรณ*

Nithikan Sonsanoi, Ubonwan Lerdnok, Boonchanadtha Sooksamer, Nawaphat Tosuwan*

คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

Faculty of Law, Vongchavalitkul University

*Corresponding Author E-mail: nawaphat_tos@vu.ac.th

Received February 26, 2026; Revised April 20, 2026; Accepted April 27, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสถานการณ์และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ 2. ศึกษาลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ และ 3. ศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ ภายใต้กระบวนการตีความ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 40 คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาความร่วมกับการตรวจสอบสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า 1. สถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่มีแนวโน้มปริมาณขยะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยขยะส่วนใหญ่เป็นขยะทั่วไปและขยะอินทรีย์จากครัวเรือน ขณะที่การคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางยังไม่เป็นระบบ ส่งผลให้ภาระการจัดการตกอยู่ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลัก 2. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนปรากฏใน 4 ระดับ ได้แก่ การรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การประชุมรับฟังความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมเชิงลึกยังคงจำกัดอยู่ในลักษณะการมีส่วนร่วมผ่านตัวแทนของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และ 3. แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับพื้นที่ ได้แก่ การส่งเสริมการลดปริมาณขยะตามหลัก 3R การสนับสนุนการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง การพัฒนาระบบธนาคารขยะในชุมชน และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดกติกาการจัดการขยะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม และในเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ปัญหาสำคัญอยู่ที่ช่องว่างระหว่าง “การรับรู้” กับ “การปฏิบัติ” และข้อจำกัดของกลไกการมีส่วนร่วมที่ยังไม่เอื้อต่อการตัดสินใจร่วมอย่างแท้จริง ดังนั้นการจัดการขยะอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องบูรณาการทั้งมิติพฤติกรรมตามหลัก 3R ควบคู่กับการพัฒนาการมีส่วนร่วมเชิงอำนาจ เพื่อเปลี่ยนบทบาทของประชาชนจากผู้ปฏิบัติตามไปสู่หุ้นส่วนการจัดการในระดับพื้นที่

คำสำคัญ: การจัดการขยะมูลฝอย, การมีส่วนร่วมของประชาชน, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์

Abstract

This research article aimed to 1. assess the situation and problems surrounding solid waste management in Ban Pho Subdistrict Municipality; 2. investigate the forms of public participation in solid waste management; and 3. propose appropriate approaches for enhancing public participation in waste management within the study area. The study employs a qualitative research methodology under an interpretive paradigm. Data were collected from 40 key informants through in-depth interviews and analyzed using descriptive analysis in conjunction with triangulation techniques.

The research findings revealed that: 1. the volume of solid waste in the area has continuously increased, with the majority consisting of general waste and organic household garbage. Waste separation at the source remains unsystematic, resulting in a significant management burden on the local government; 2. public participation occurs at four levels, namely information receiving, consultation, public hearings, and decision-making. However, deeper levels of participation remain limited and are largely conducted through community representatives rather than direct involvement; and 3. appropriate approaches to promote participation include promoting waste reduction based on the 3R principles, encouraging source separation, establishing community-based waste banks, and creating participatory platforms that enable citizens to engage in planning and rule-setting processes alongside local authorities. From an analytical perspective, the study highlights a critical gap between “awareness” and “practice,” as well as limitations in participatory mechanisms that do not sufficiently facilitate genuine shared decision-making. Therefore, sustainable waste management requires an integrated approach that combines behavioral change based on the 3R principles with the strengthening of participatory empowerment mechanisms.

Keywords: Solid Waste Management, Public Participation, Local Government, Ban Pho Subdistrict Municipality

บทนำ

ปัญหาขยะของประเทศไทย นับเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งจากรายงานสถานการณ์ขยะมูลฝอยของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2567 พบว่าประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยรวมประมาณ 27.2 ล้านตัน หรือเฉลี่ย 74,559 ตันต่อวัน เพิ่มขึ้นจากปี 2566 ร้อยละ 0.97 (กรมควบคุมมลพิษ, 2567) โดยมีปัจจัยสนับสนุนหลัก ได้แก่ การขยายตัวของชุมชนเมือง การเพิ่มขึ้นของประชากร การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภค ตลอดจนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม โดยจังหวัดที่มีปริมาณขยะมูลฝอยสูงสุด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร (12,847 ตัน/วัน) รองลงมา ได้แก่ จังหวัดชลบุรี สมุทรปราการ นครราชสีมา และนนทบุรี ตามลำดับ ทั้งนี้คาดการณ์ว่า ในปี 2568 ปริมาณขยะจะเพิ่มขึ้นอีกประมาณร้อยละ 0.3 แต่ระดับ 27.8 ล้านตัน (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2567)

การกำจัดขยะที่ไม่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำจากแหล่งเทกอง มลพิษทางดินจากการฝังกลบ และมลพิษทางอากาศจากการเผาขยะโดยไม่คัดแยก ดังนั้น การบริหารจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับ

พื้นที่ (Amasuomo & Baird, 2016) การส่งเสริมการคัดแยกตั้งแต่ต้นทาง การนำกลับมาใช้ซ้ำ และการรีไซเคิล จะช่วยลดปริมาณขยะและภาระงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Miezah et al., 2015) ซึ่งเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เป็นพื้นที่ที่เผชิญปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยอย่างต่อเนื่อง โดยมีพื้นที่รับผิดชอบ 27,725 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุม 10 หมู่บ้าน และมีประชากร 10,696 คน เทศบาลมีรถเก็บขยะมูลฝอยแบบอัดท้ายจำนวน 2 คัน และได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดเก็บขยะให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน จากเดิมที่วางถังขยะหน้าบ้านทุกครัวเรือนได้ก่อให้เกิดปัญหาด้านทัศนียภาพ และสุขาภิบาล จึงได้ปรับมาใช้ระบบจุดรวมขยะกลางของหมู่บ้าน พร้อมติดตั้งตะแกรงสำหรับคัดแยกขยะ 4 ประเภท ได้แก่ ขยะย่อยสลายได้ ขยะรีไซเคิล ขยะทั่วไป และขยะอันตราย อย่างไรก็ตาม ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่คัดแยกขยะอย่างเคร่งครัด อีกทั้งกฎหมายยังไม่มีมาตรการบังคับที่ชัดเจน ส่งผลให้เกิดปัญหากลืนและข้อร้องเรียนจากชุมชน (เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์, 2566) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนความจำเป็นในการพัฒนาระบบบริหารจัดการขยะให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน โดยสอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 250 ที่กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่จัดการขยะมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560)

นอกจากบริบทเชิงสถานการณ์ดังกล่าว การศึกษานี้ยังตั้งอยู่บนฐานแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Participation Theory) ซึ่งอธิบายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน โดย Arnstein (1969) เสนอ “บันไดการมีส่วนร่วมของประชาชน” (Ladder of Citizen Participation) ที่สะท้อนระดับอำนาจของประชาชนตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลไปจนถึงการมีอำนาจในการตัดสินใจขณะที่ Pretty (1995) อธิบายรูปแบบการมีส่วนร่วมตั้งแต่การมีส่วนร่วมเชิงรับไปจนถึงการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในลักษณะหุ้นส่วน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรหรือปัญหาสาธารณะ เช่น ขยะมูลฝอย จะมีประสิทธิภาพมากขึ้นเมื่อประชาชนมีบทบาทในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน ไปจนถึงการประเมินผล ในด้านกรอบกฎหมาย การจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยมีฐานทางกฎหมายที่ชัดเจน โดย พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการสิ่งปฏิกูลและมูลฝอยเพื่อป้องกันอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน ขณะที่พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 กำหนดหน้าที่ของประชาชนในการรักษาความสะอาด รวมถึงห้ามทิ้งขยะในที่สาธารณะโดยไม่ถูกต้อง และให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการกำหนดมาตรการควบคุมและบทลงโทษ นอกจากนี้ กฎหมายดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของรัฐในการสร้างความรับผิดชอบร่วมระหว่างภาครัฐและประชาชน ในการจัดการขยะมูลฝอย ดังนั้นการบูรณาการแนวคิดการมีส่วนร่วมเข้ากับกรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นฐานสำคัญในการวิเคราะห์และพัฒนาแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะในบริบทของเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ ที่จำเป็นต้องอาศัยทั้งกลไกเชิงนโยบายและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระยะยาว

จากบริบทดังกล่าว การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการบริหารจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในระดับตำบล โดยใช้กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ จังหวัดนครราชสีมา เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ระดับความรู้และทัศนคติด้านการจัดการขยะ ตลอดจนบทบาทของเทศบาลในกระบวนการบริหารจัดการ อันจะนำไปสู่การพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมและเป็นรูปธรรมในการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
3. เพื่อศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

วิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์เชิงลึกเกี่ยวกับ “การบริหารจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในระดับตำบล” ผ่านมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในบริบทจริงของพื้นที่ โดยใช้แนวทางการวิจัยแบบการตีความ (Interpretive Paradigm) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติของผู้เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขยะมูลฝอยและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ จังหวัดนครราชสีมา และสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา (ชาย โปธิ์สิตา, 2564) โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลที่รับผิดชอบด้านการจัดการขยะ จำนวน 10 คน 2. ผู้นำชุมชนและกลุ่มองค์กรชุมชน เช่น ประธานชุมชน อสม. และคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 10 คน และ 3. ตัวแทนประชาชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการขยะ จำนวน 20 คน และการกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลมุ่งเน้นผู้ที่มีบทบาทหรือมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ มีประสบการณ์หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการจัดการขยะหรือการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนสภาพปัญหาและแนวทางการจัดการในบริบทพื้นที่ได้อย่างชัดเจน รวมถึงเป็นผู้ที่อาศัยหรือปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่ศึกษา และมีความสนใจในการให้ข้อมูล ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวช่วยให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม ลุ่มลึก และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างเหมาะสม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ ปัญหา และรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย ตลอดจนข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ผ่านผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นได้ปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามตามข้อเสนอแนะ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการเข้าถึงข้อมูลการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ

- 4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร (Review Data) ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านวิชาการจากแหล่งข้อมูล สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น เอกสารทางวิชาการ วารสาร บทความต่าง ๆ เอกสารการประชุม ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Data) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ก่อนสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้แสดงถึงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ และขออนุญาตในการบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ครบถ้วน และผู้วิจัยมีปฏิสัมพันธ์แบบต่อหน้ากับผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ

ทั้งนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในช่วงระหว่างเดือน ธันวาคม 2568 ถึงเดือน มกราคม 2569 รวมระยะเวลา 2 เดือน เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นการศึกษาและสะท้อนสถานการณ์ตามบริบทของพื้นที่

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาเรียบเรียงและจัดกลุ่มตามประเด็นการศึกษา คัดเลือกเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้วิธีการพรรณนาความร่วมกับการเชื่อมโยงกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของข้อมูลในภาพรวม ภายหลังการเก็บข้อมูลในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้ถอดเทปการสัมภาษณ์ทันทีเพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล และตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (นันทะ บุตรน้อย และคณะ, 2567) ได้แก่ 1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ในองค์กรเดียวกัน 2. การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย โดยเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย และ 3. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิชาการ โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากการถอดเทปกับบันทึกภาคสนามและเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการบริหารจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในระดับตำบล ศึกษากรณี เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. สถานการณ์และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ ผลการวิจัยพบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยในพื้นที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลจากการขยายตัวของชุมชน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และพฤติกรรมบริโภคที่พึ่งพาสินค้าแบบใช้ครั้งเดียว ขยะส่วนใหญ่เป็นขยะทั่วไป และขยะอินทรีย์จากครัวเรือน ซึ่งยังขาดการคัดแยกตั้งแต่ต้นทางอย่างเป็นระบบ แม้เทศบาลจะมีระบบจัดเก็บและกำจัดขยะตามระยะเวลาที่กำหนด แต่การดำเนินงานยังคงมุ่งเน้นการจัดการปลายทางเป็นหลัก ขณะที่มาตรการส่งเสริมการลดและคัดแยกขยะในระดับครัวเรือนยังไม่เข้มข้น ส่งผลให้ปริมาณขยะที่ต้องกำจัดเพิ่มขึ้นและสร้างภาระด้านงบประมาณของเทศบาล ซึ่งประเด็นปัญหาสำคัญที่พบ คือ การขาดจิตสำนึกและความตระหนักของประชาชนในการคัดแยกขยะอย่างต่อเนื่อง ประชาชนบางส่วนยังมองว่าการจัดการขยะเป็นหน้าที่ของเทศบาลเพียงฝ่ายเดียว อีกทั้งยังมีข้อจำกัดด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะที่ต้องรวมถึงการรับรู้และการปฏิบัติตามข้อบัญญัติท้องถิ่นยังไม่ทั่วถึง แม้จะมีมาตรการกำหนดไว้ แต่การบังคับใช้ยังไม่เข้มงวด ทำให้การปฏิบัติยังไม่เป็นรูปธรรม และบางพื้นที่ยังพบพฤติกรรมการกำจัดขยะที่ไม่เหมาะสม ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชน

นอกจากนี้ ยังพบข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง ได้แก่ งบประมาณ บุคลากร และอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดการขยะไม่เพียงพอกับปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น รวมถึงการประสานงานระหว่างเทศบาลกับชุมชนยังไม่เป็นระบบ ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของประชาชนส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับการรับทราบหรือปฏิบัติตาม มากกว่าการมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ ดังนั้น สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมที่เน้นการสร้างจิตสำนึก การคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง และการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างเทศบาลกับประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม

2. ลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่สามารถจำแนกได้เป็น 4 ระดับ ได้แก่

2.1 การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) พบว่า เทศบาลทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการขยะผ่านหลายช่องทาง เช่น เสียงตามสาย กลุ่มไลน์หมู่บ้าน ป้ายประกาศ และการประชุมผู้นำชุมชน โดยเนื้อหาครอบคลุมกำหนดการจัดเก็บขยะ แนวทางการคัดแยกขยะ และการรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม แม้การสื่อสารจะเข้าถึงประชาชนได้ในวงกว้าง แต่ระดับความเข้าใจยังแตกต่างกัน โดยเฉพาะกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงสื่อออนไลน์ได้อย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม หน่วยงานท้องถิ่นได้พยายามพัฒนาการสื่อสารจากการให้ข้อมูลไปสู่การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ เช่น การรณรงค์จัดทำถังขยะเปียกลดโลกร้อนและการสาธิตในครัวเรือนต้นแบบ ซึ่งช่วยให้ประชาชนสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน

2.2 การปรึกษาหารือ (Public Consultation) พบว่า กระบวนการปรึกษาหารือมีลักษณะกึ่งทางการ โดยเทศบาลจะหารือกับผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการหมู่บ้านก่อนดำเนินโครงการสำคัญ เช่น การกำหนดจุดรวบรวมขยะหรือการปรับเส้นทางจัดเก็บขยะ กระบวนการดังกล่าวช่วยให้การดำเนินงานสอดคล้องกับบริบทของชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในขั้นนี้ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มตัวแทนชุมชนและยังไม่ครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึง

2.3 การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) ผลการวิจัยพบว่า เวทีประชาคมหมู่บ้านเป็นกลไกสำคัญที่เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เสนอแนวทาง และสะท้อนปัญหาการจัดการขยะในพื้นที่ นอกจากนี้ ในประเด็นที่มีความซับซ้อน เช่น การจัดการขยะอันตรายหรือการทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์ เทศบาลได้เชิญผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้เพิ่มเติม อย่างไรก็ตาม การเข้าร่วมประชุมยังขึ้นอยู่กับความสมัครใจ ทำให้จำนวนผู้เข้าร่วมบางครั้งไม่ครอบคลุมทุกครัวเรือน โดยเฉพาะกลุ่มวัยแรงงาน

2.4 การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในระดับการตัดสินใจ พบว่า ประชาชนมีบทบาทผ่านกลไกคณะกรรมการต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมและคณะกรรมการธนาคารขยะ ซึ่งร่วมเสนอแผนงาน กำหนดกิจกรรม และติดตามผลการดำเนินงานร่วมกับเทศบาล อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในขั้นนี้ยังเป็นการมีส่วนร่วมผ่านตัวแทนเป็นหลัก และอำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายยังอยู่ภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและระเบียบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ดังนั้น แม้โครงสร้างการมีส่วนร่วมจะครอบคลุมทั้ง 4 รูปแบบ แต่การยกระดับสู่การมีส่วนร่วมเชิงลึกและยั่งยืนจำเป็นต้องพัฒนากลไกสนับสนุนเพิ่มเติม ทั้งด้านงบประมาณ การสร้างแรงจูงใจ และการกระจายอำนาจการตัดสินใจให้แก่ชุมชนมากยิ่งขึ้น เพื่อเสริมสร้างความเป็นเจ้าของร่วมและความยั่งยืนของระบบการจัดการขยะในระยะยาว

3. แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ ควรพัฒนาในลักษณะบูรณาการที่ครอบคลุมทุกขั้นตอนของการจัดการขยะ โดยเริ่มตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งในมิติด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม

3.1 แนวทางด้านลดขยะ (Reduce/Reuse) ควรส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงการลดปริมาณขยะตั้งแต่อ่อนเกิดขยะ เช่น การรณรงค์พกถุงผ้าไปตลาด การใช้ภาชนะที่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำได้ และการลดการใช้พลาสติกแบบครั้งเดียวทิ้งในร้านค้าและตลาดชุมชน การดำเนินการในลักษณะนี้ไม่เพียงช่วยลดปริมาณขยะที่ต้องจัดเก็บและกำจัด แต่ยังสร้างจิตสำนึกด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน

3.2 แนวทางด้านการคัดแยกต้นทาง (Separation) ควรมุ่งเน้นการส่งเสริมให้ครัวเรือนมีความรู้ และทักษะในการคัดแยกขยะอย่างถูกต้อง โดยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ การสาธิตวิธีแยกขยะและ การสนับสนุนอุปกรณ์ เช่น ถังขยะแยกประเภทให้แก่ครัวเรือนในชุมชน การคัดแยกที่ถูกต้องตั้งแต่ต้นทาง จะช่วยลดภาระของระบบจัดเก็บและเพิ่มประสิทธิภาพในการนำขยะไปใช้ประโยชน์ต่อไป

3.3 แนวทางด้านการปรับใช้ให้มีมูลค่า (Recycle) ควรสนับสนุนการจัดตั้งหรือพัฒนากลุ่ม ธนาคารขยะรีไซเคิลในระดับชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเห็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการคัดแยกขยะ การดำเนินงานในรูปแบบกลุ่มจะช่วยสร้างความร่วมมือ ความรับผิดชอบร่วม และแรงจูงใจในการคัดแยกขยะ อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากประชาชนสามารถเปลี่ยนขยะรีไซเคิลให้เป็นรายได้เสริมของครัวเรือน

3.4 แนวทางด้านการจัดการขยะอินทรีย์ ควรส่งเสริมให้ครัวเรือนจัดทำปุ๋ยหมักจากเศษอาหาร หรือจัดทำถังขยะเปียกลดโลกร้อน เพื่อลดปริมาณขยะอินทรีย์ที่ต้องนำไปกำจัดปลายทาง การจัดการขยะ อินทรีย์ในระดับครัวเรือนจะช่วยลดปัญหากลิ่น ลดการสะสมของขยะ และสามารถนำผลผลิตที่ได้กลับมาใช้ ประโยชน์ในครัวเรือนหรือชุมชน

อีกแนวทางหนึ่งคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดแนวทางจัดการ ขยะร่วมกับเทศบาล ผ่านการประชุมประชาคมและเวทีรับฟังความคิดเห็น ซึ่งช่วยให้มาตรการสอดคล้องกับ บริบทพื้นที่และสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วมของชุมชน ส่งผลให้การจัดการขยะตั้งแต่การลดปริมาณ การคัด แยกต้นทาง และการเพิ่มมูลค่าขยะมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. สถานการณ์และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัด นครราชสีมา พบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตามการขยายตัวของชุมชนและ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเทศบาลยังคงเน้นการจัดเก็บและขนย้ายไปกำจัดเป็นหลัก ขณะที่การคัดแยกขยะ ตั้งแต่ต้นทางยังไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดภาระด้านงบประมาณ บุคลากร และสถานที่กำจัดขยะ ที่ไม่เพียงพอ นอกจากนี้ ยังพบปัญหาการขาดความตระหนักและพฤติกรรมคัดแยกขยะของประชาชน ในบางส่วน จากข้อค้นพบสอดคล้องกับตรียากานต์ พรหมคำ (2563) การศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย ในเขตเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่พบว่า ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยที่สำคัญเกิดจาก ฝ่ายบริหาร ฝ่ายจัดเก็บขยะ และฝ่ายกำจัดขยะ โดยมีระดับปัญหาด้านการกำจัดขยะมูลฝอยเป็นอันดับที่หนึ่ง รองลงมาคือด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล และด้านการคัดแยก ขยะมูลฝอย และมีความต้องการในการจัดการ ขยะมูลฝอยด้านการร่วมมือแก้ไขปัญหายู้อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการร่วมมือปฏิบัติลดปริมาณ ขยะมูลฝอย และสอดคล้องกับสมประสงค์ กลิ่นจันทร์ และจักรวาล สุขไมตรี (2568) ศึกษาแนวทางการจัดการ ขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองท่าโขลง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พบว่า สภาพปัญหาการจัดการ ขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองท่าโขลง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พบว่า มีประชากรแฝงในเขตพื้นที่ จำนวนมากไม่มีความรู้สึกรักหรือหวงแหนในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดปัญหาทั้งน้ำเน่าเสีย ขยะตกค้างและพื้นที่ ลักลอบทิ้งขยะมากขึ้นเรื่อย ๆ ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจการคัดแยกขยะมูลฝอย ทำให้มีปริมาณ ขยะจำนวนมาก เกิดปัญหาขยะตกค้างในชุมชน ทำให้ขยะเน่าเสีย ส่งกลิ่นรบกวนและอาจเป็นแหล่งก่อโรค ขาดบุคลากรในการทำหน้าที่จัดเก็บขยะและขับรถบรรทุกขยะ จำนวนถึงขยะมีไม่เพียงพอ

2. ลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อพิจารณาตามกรอบแนวคิดการมีส่วนร่วม 4 ระดับ ได้แก่ การรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การประชุมรับฟังความคิดเห็นและการร่วมตัดสินใจ พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมมีลักษณะ

เป็น “การพัฒนาแบบไล่ระดับขั้น” อย่างเป็นระบบ แต่ระดับความเข้มข้นและอำนาจในการกำหนดทิศทางยังแตกต่างกันในแต่ละขั้น คือ ในระดับการรับรู้ข่าวสาร เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักในการเผยแพร่ข้อมูลผ่านหลายช่องทาง เช่น เสียงตามสาย กลุ่มไลน์หมู่บ้าน ป้ายประกาศ และการประชุมประจำเดือน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดบันไดการมีส่วนร่วมของประชาชนของ แนวคิดของ Arnstein (1969) ที่มองว่า การให้ข้อมูลข่าวสารเป็นระดับพื้นฐานของการมีส่วนร่วม สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า การที่เทศบาลมีการประชาสัมพันธ์ ธรรมนูญ และให้ความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะ ส่งผลให้ประชาชนเกิดการรับรู้และความเข้าใจในแนวทางการจัดการขยะมากยิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการมีส่วนร่วมในการกำจัดขยะ แม้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในบางกรณียังอยู่ในระดับการรับรู้ข้อมูล แต่กระบวนการดังกล่าวช่วยสร้างความตระหนักและเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น เช่น การลงมือคัดแยกขยะ และการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ดังนั้น การให้ข้อมูลข่าวสารจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกเบื้องต้นที่เชื่อมโยงไปสู่การมีส่วนร่วมในการกำจัดขยะ โดยช่วยเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และแรงจูงใจของประชาชน อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรมในระยะต่อไป และสอดคล้องกับแนวคิดของ Rowe & Frewer (2000) ที่ชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารข้อมูลอย่างทั่วถึงช่วยสร้างความโปร่งใสและความไว้วางใจในนโยบายสาธารณะมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของผู้เขียนในประเด็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย โดยพบว่าเทศบาลมีความพยายามในการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร และธรรมนูญให้ความรู้แก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวคือ แม้ประชาชนจะได้รับข้อมูลแล้ว แต่ยังไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุหรือครัวเรือนที่เข้าถึงสื่อออนไลน์ได้จำกัด ส่งผลให้การคัดแยกขยะและการมีส่วนร่วมยังไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่า “ช่องว่างระหว่างการรับรู้กับการปฏิบัติ” เป็นปัญหาสำคัญในการจัดการขยะในระดับพื้นที่ กล่าวคือ การสื่อสารข้อมูลเพียงอย่างเดียวอาจยังไม่เพียงพอ หากขาดกระบวนการเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึก การฝึกปฏิบัติ หรือการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานท้องถิ่น ดังนั้น การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพจึงจำเป็นต้องพัฒนาไปไกลกว่าการให้ข้อมูลข่าวสาร โดยต้องสร้างกลไกการเรียนรู้ร่วม การติดตาม และการสนับสนุนที่เหมาะสมกับบริบทของประชาชนในแต่ละกลุ่ม เพื่อให้สามารถเปลี่ยนความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการแพร่กระจายนวัตกรรมของ Rogers (2003) ที่อธิบายว่า การยอมรับนวัตกรรมต้องอาศัยทั้งความเข้าใจและการได้ทดลองปฏิบัติจริง สอดคล้องกับผลการวิจัยของผู้เขียนที่พบว่า การส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เช่น การสาธิตการทำถังขยะเปียกลดโลกร้อนในครัวเรือนต้นแบบ ช่วยให้ประชาชนเกิดความเข้าใจที่เป็นรูปธรรมมากกว่าการรับรู้ข้อมูลเพียงอย่างเดียว อีกทั้งยังสร้างความมั่นใจในการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้เกิดการยอมรับและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการจัดการขยะได้อย่างชัดเจน ซึ่งผลการวิจัยยังสะท้อนว่า กลุ่มประชาชนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมทดลองหรือเรียนรู้จากแหล่งต้นแบบ มีแนวโน้มในการคัดแยกขยะและจัดการขยะอินทรีย์ได้ถูกต้องมากกว่ากลุ่มที่ได้รับเพียงการประชาสัมพันธ์ทั่วไป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับแนวคิดการแพร่กระจายนวัตกรรมของ Rogers (2003) ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงเป็นปัจจัยสำคัญในการยอมรับและนำไปใช้ในทางปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Pretty (1995) ที่อธิบายการมีส่วนร่วมในลักษณะการปรึกษาหารือผ่านตัวแทน กล่าวคือ หน่วยงานรัฐยังคงกำหนดกรอบหลักของนโยบาย แต่เปิดโอกาสให้ชุมชนเสนอความคิดเห็นเพื่อปรับปรุงแผนงาน อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจขั้นสุดท้ายยังคงอยู่ภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและระเบียบราชการ ซึ่งในระดับการประชุมรับฟังความคิดเห็น เวทีประชาคมหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญในการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นอย่างค่อนข้างเสรี ซึ่งช่วยลดข้อจำกัดด้านลำดับขั้น

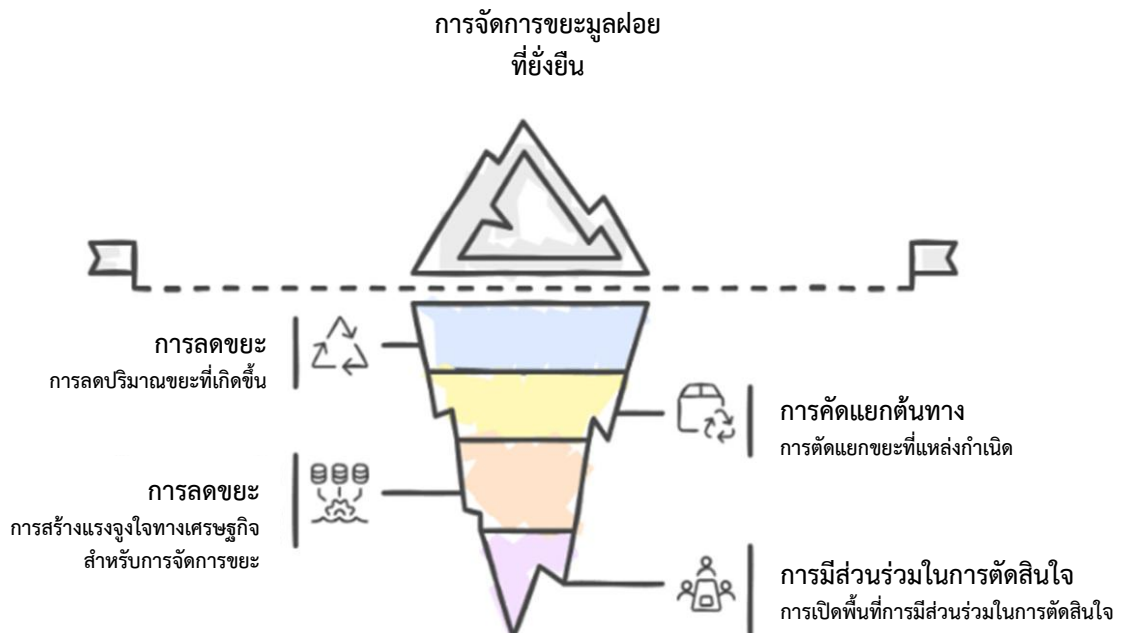
อำนาจ และสอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบไตร่ตรองของ Habermas (1984) ที่เน้นการสื่อสารอย่างมีเหตุผลในพื้นที่สาธารณะ อย่างไรก็ตาม การเข้าร่วมของประชาชนยังขึ้นอยู่กับความสนใจ ทำให้บางกลุ่ม โดยเฉพาะวัยแรงงาน ไม่สามารถเข้าร่วมได้อย่างต่อเนื่องสุดท้ายในระดับการร่วมตัดสินใจ ประชาชนมีบทบาทผ่านกลไกคณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการธนาคารขยะ ซึ่งสะท้อนแนวคิดการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมกำหนดกติกาและติดตามผลการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมดังกล่าวยังคงเป็นการมีส่วนร่วมผ่านตัวแทนมากกว่าการมีส่วนร่วมโดยตรงของประชาชนทั้งหมด และอำนาจการตัดสินใจยังอยู่ภายใต้กรอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะ “Partnership ที่จำกัดอำนาจ” ตามกรอบของ Arnstein (1969)

เมื่อพิจารณาในภาพรวม ผลการวิจัยของผู้เขียนพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ยังคงอยู่ในระดับการรับรู้ข้อมูลและการเข้าร่วมกิจกรรมที่ภาครัฐเป็นผู้กำหนดเป็นหลัก เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมรณรงค์และการปฏิบัติตามแนวทางที่เทศบาลกำหนด ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของณัชชา ปรีเปรมกุล และจิรวัฒน์ เมธาสุทธิรัตน์ (2568) และชญาพร ยางเงิน (2568) ที่ชี้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในหลายพื้นที่มักเริ่มจากการให้ข้อมูลข่าวสารก่อนพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในรายละเอียดเชิงลึก ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นปัญหาสำคัญ คือ แม้ประชาชนจะได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่สามารถยกระดับไปสู่การมีส่วนร่วมในเชิงการวางแผนหรือการตัดสินใจได้อย่างแท้จริง ส่งผลให้รูปแบบการจัดการขยะยังคงเป็นลักษณะ “รัฐนำ ประชาชนตาม” มากกว่าการเป็นหุ้นส่วนอย่างแท้จริง ซึ่งประเด็นนี้เป็นข้อค้นพบเฉพาะของงานวิจัยที่ช่วยอธิบายช่องว่างระหว่างการรับรู้กับการปฏิบัติในบริบทพื้นที่ศึกษา และผลการวิจัยยังแตกต่างจากงานของพรพิมล อริยะวงษ์ และคณะ (2567) ที่พบว่าบางชุมชนสามารถพัฒนาไปสู่รูปแบบ “ชุมชนจัดการตนเอง” ได้อย่างเข้มแข็ง โดยในกรณีของเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ยังพบว่า ประชาชนยังต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากเทศบาล ทั้งในด้านงบประมาณ ความรู้ทางเทคนิค และการประสานงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดด้านศักยภาพของชุมชนและกลไกการมีส่วนร่วมที่ยังไม่เข้มแข็งเพียงพอ

ดังนั้น ผลการวิจัยของผู้เขียนจึงไม่เพียงสอดคล้องกับงานวิจัยเดิมในประเด็นระดับการมีส่วนร่วมที่เริ่มจากการให้ข้อมูลข่าวสารเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นเงื่อนไขและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ทำให้การมีส่วนร่วมไม่สามารถพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้นได้อย่างเต็มที่ในบริบทของพื้นที่ศึกษา

3. แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ในด้านการลดขยะและการคัดแยกต้นทาง แม้ประชาชนบางส่วนยังไม่สามารถคัดแยกขยะได้อย่างสม่ำเสมอ แต่เทศบาลได้ส่งเสริมการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องผ่านการรณรงค์ การอบรม และการสนับสนุนอุปกรณ์ที่จำเป็น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของจงพล พรหมสาขาณ สกลนคร (2562) ที่ชี้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนตามหลัก 3R เพื่อส่งเสริมการคัดแยกขยะและสร้างรายได้จากวัสดุรีไซเคิลในระดับครัวเรือน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับพรพิมล อริยะวงษ์ และคณะ (2567) ที่พบว่า ความสำเร็จของการจัดการขยะเกิดจากการจัดการตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายชุมชนและการถ่ายทอดความรู้ด้านการจัดการขยะ ขณะเดียวกัน ศิริชัย จันทุมและคณะ (2568) พบว่า การส่งเสริมหลัก 3R การใช้เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการมีส่วนร่วมระหว่างเทศบาลกับชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาระบบธนาคารขยะและกลไกการจัดการขยะอย่างยั่งยืนในระดับท้องถิ่น

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การจัดการขยะมูลฝอยที่ยั่งยืน

จากภาพที่ 1 แสดงโมเดลการจัดการขยะมูลฝอยอย่างยั่งยืนในระดับชุมชน ซึ่งผู้วิจัยสังเคราะห์จากผลการศึกษาในพื้นที่ โดยสามารถอธิบายเป็นลำดับขั้นตอนอย่างเป็นระบบจำนวน 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การลดปริมาณขยะ (Reduce) เป็นการจัดการที่ต้นทาง โดยมุ่งลดการเกิดขยะตั้งแต่ระดับครัวเรือนผ่านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภค ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด 3R ในมิติของการลดใช้ (Reduce) และผลการวิจัยที่พบว่า การสร้างความตระหนักมีส่วนสำคัญต่อการลดปริมาณขยะ

ขั้นตอนที่ 2 การคัดแยกขยะต้นทาง (Separation) เป็นกระบวนการที่ประชาชนมีบทบาทโดยตรงในการคัดแยกขยะตามประเภท เช่น ขยะอินทรีย์ ขยะรีไซเคิล ขยะทั่วไป และขยะอันตราย ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การจัดการในขั้นตอนต่อไปมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักการ Reuse และ Recycle ในแนวคิด 3R

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ (Incentive) เป็นกลไกสนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง เช่น ธนาคารขยะหรือการสร้างรายได้จากวัสดุรีไซเคิล โดยผลการวิจัยของผู้เขียนพบว่าปัจจัยด้านแรงจูงใจมีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมของประชาชนอย่างชัดเจน

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation) เป็นระดับที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการวางแผนและกำหนดแนวทางร่วมกับเทศบาล ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation Theory) ที่เน้นการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจและร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนา

ทั้งนี้ โมเดลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิด 3R และทฤษฎีการมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการปรับพฤติกรรมในระดับบุคคล สู่การปฏิบัติในระดับครัวเรือน และพัฒนาไปสู่การมีส่วนร่วมในระดับชุมชนและการตัดสินใจเชิงนโยบาย อันเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการขยะมูลฝอยอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ควรกำหนดนโยบายการจัดการขยะมูลฝอยที่เน้นการคัดแยกตั้งแต่ต้นทางเป็นวาระสำคัญของท้องถิ่น พร้อมกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน
2. ควรส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งหรือพัฒนารณาคารขยะรีไซเคิล ให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านในลักษณะนโยบายระดับตำบล เพื่อสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจแก่ประชาชน โดยกำหนดแนวทางการบริหารจัดการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ควรจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการและสาธิตการคัดแยกขยะอย่างต่อเนื่องในระดับหมู่บ้านและครัวเรือน โดยเน้นการลงมือปฏิบัติจริง
2. ควรพัฒนาช่องทางการสื่อสารให้หลากหลายและเข้าถึงทุกกลุ่มประชาชน ทั้งรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการขยะ และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างทั่วถึง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษารูปแบบแรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชนเพื่อประเมินว่าปัจจัยใดส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคัดแยกขยะในระยะยาว
2. ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีบริบทแตกต่างกันเพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการมีส่วนร่วมและพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายในระดับที่กว้างขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล และบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยเรื่อง นิตินานักต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในเขตตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2567). รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2567. สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2569 จาก <https://www.pcd.go.th/publication/30311/>.
- ชญาพร ยางเงิน. (2568). การศึกษาแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนเทศบาลร่วมใจสามัคคี อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร. *Journal of Academic and Research in Social Sciences*, 1(1), 1–9.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2564). ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- ณัชชา บริเปรมกุล และจิรวัฒน์ เมธาสุทธิรัตน์. (2568). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนเทศบาลเมืองเบตง จังหวัดยะลา. *Journal of Public Policy and Public Affairs*, 4(1), 41–62.
- ตรียากานต์ พรหมคำ. (2563). การศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์. *Research Community and Social Development Journal*, 14(4), 52–62.
- เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์. (2566). สภาทั่วไป. สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2569 จาก <https://shorturl.asia/Y7Rgl>.

- ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร. (2562). แนวทางการส่งเสริมแนวคิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทะ บุตรน้อย และคณะ. (2567). การตรวจสอบสามเส้าในการวิจัยทางสังคมศาสตร์. วารสารมติเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7(6), 1184–1198.
- พรพิมล อริยะวงษ์ และคณะ (2567). แนวทางการบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 12(1), 70–85.
- ศิริชัย จันทุม และคณะ. (2568). การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการขยะของชุมชนในเขตเทศบาลจังหวัดขอนแก่น. วารสารศูนย์อนามัยที่ 9, 19(2), 551–567.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2567). ธุรกิจเชื้อเพลิงขยะยังคงเติบโต แรงหนุนพลังงานจากขยะของภาครัฐ เพื่อจัดการปัญหาขยะ และการเปลี่ยนถ่ายไปสู่พลังงานทดแทน. สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2569 จาก <https://www.kasikornresearch.com>.
- สมประสงค์ กลิ่นจันทร์ และจักรวาล สุขไมตรี. (2568). แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองท่าโขลง อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(4), 522–536.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- Amasuomo, E. & Baird, J. (2016). The Concept of Waste and Waste Management. Journal of Management and Sustainability, 6(4), 88–96.
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. Journal of the American Planning Association, 35(4), 216–224.
- Habermas, J. (1984). The Theory of Communicative Action: Volume 1. Reason and The Rationalization of Society. Boston, MA: Beacon Press.
- Miezah, K. et al. (2015). Municipal solid waste characterization and quantification as a measure towards effective waste management in Ghana. Waste Management, 46, 15–27.
- Pretty, J. N. (1995). Participatory Learning for Sustainable Agriculture. World Development, 23(8), 1247–1263.
- Rogers, E. M. (2003). Diffusion of Innovations (5th ed.). New York: Free Press.
- Rowe, G. & Frewer, L. J. (2000). Public Participation Methods: A Framework for Evaluation. Science, Technology, & Human Values, 25, 3–29.